

Málnási Levente

Múzeum, hagyomány és örökség Csíkban

Örökségről és hagyományról számtalan értekezés szól, és az értelmezések tömkelegéből talán a legegyszerűbb azt leszűrni, hogy a hagyomány a generációkon átívelő, még élő, még használatban levő dolgok, szokások stb. összessége, míg az örökség az, ami már nem használatos a mindennapokban, de még fontos a közösségnek, akár a nemzetnek, tehát meg kell menteni, óvni, és be kell mutatni a közönségnek. A hagyomány a mindennapokba beágyazott, jelenben élő múlt, az örökség viszont az a jelenben élő (vagy életben tartott) múlt, ami levált a mindennapokról (Vajda 2016: 35). A múzeumban levő tárgyak dekontextualizált objektumok.¹ Nem az eredeti környezetükben és használatukban tűnnek elő, hanem egy mesterséges tér van számukra kialakítva, amely megváltoztatja mind a funkciójukat, mind a róluk való gondolkodást. Ezek az objektumok már „csak” szimbolizálnak valamit, egy „másik” világ részei.

Minden múzeumnak van egy örökségállománya, amiből/amivel gazdálkodik, de a múzeum is része az örökségnek. A múzeumi örökségbe beletartozik a struktúra, az intézményrendszer, a működési elvek, és főként a materiális és szellemi örökségállomány (Vasáros 2010: 11). Utóbbiak azok, amikkel minden korszakban kezdeni kell valamit, és alkalmazkodva az aktuális korszak kihívásaihoz, mindig más módszerekkel kell ezt az örökséget feltárni és prezentálni/reprezentálni, valamint interpretálni.

A múzeum is része a mindig megújuló, de a hagyományokat is megőrző kultúra nagy diskurzusfolyamának. A múltat a múzeumnak nem csak előállítania és életben tartania kell, hanem megújuló interpretációkba és interakciókba is kell helyeznie.

A múzeumok terei helyet adnak a kulturális reprezentációnak és interpretációnak. A múzeumban található tárgyak, tárgye gyüttesek már eleve egy bizonyos kultúra-interpretáció mentén kerültek be a gyűjteményekbe. A különböző korszakok múltinterpretációja eltér egymástól.² Az is eltérő, hogy egyes korszakokban milyen tárgyakat, tárgye gyütteseket részesítenek előnyben gyűjtéskor vagy tárlatrendezéskor.

1 A dekontextualizálás azt jelenti, hogy az adott jelenséget (vagy tárgyat) kiemeljük eredeti idő- és térbeli környezetéből, majd áthelyezzük egy általunk megválasztott új összefüggésbe. Erre a jelen problémáinak mélyebb megértése miatt van szükség (Gyáni 2003: 15).

2 „Azok a formációs eljárások, amelyek során a »kinti« világ elemeiből múzeumi források lesznek, nemcsak azt a kort határozzák meg és jellemzik, amelyre vonatkoznak, hanem azt is, amelynek szabályai szerint feldolgozták őket.” (Frazon 2013: 331).

Peter Sloterdijk azt írja, „a muzeológia az idegenség-tudomány, a xenológia egy formája – a múzeumtudomány az idegennel való érintkezés kulturális stratégiájának a fenomenológiájához tartozik” (Sloterdijk 2012: 19). Az avatatlan múzeumolvasót meg kell ismertetni azzal az idegenséggel, amit még a saját közösségének múltja is jelent. Ebben az idegenségben aztán örömet, boldogságot, ismeretet, rokonszenvet, felszabadulást érezhet, jó esetben. Saját történelmünk is nagyrészt idegen tőlünk, és pontosan idegen volta készíthet arra, hogy szomszamosan belevessük magunkat a tanulmányozásába. Ehhez kell, hogy eszközöket biztosítson a mindenkori múzeum. A Csíki Székely Múzeum mint a csíki örökség őrzője és be/felmutatója, képes kell, hogy legyen arra, hogy fiatal vagy idős, helyi vagy idegen látogatóinak prezentálni és reprezentálni tudja mindazt, ami közeli, ami saját, de azt is, ami idegen vagy idegenné vált az idők változásával.

A Csíki Székely Múzeum és az általa összegyűjtött örökség léteben 1930-tól 1990-ig húsz évenként történtek kardinális változások.

1930-ban rendezte meg Domokos Pál Péter, Vámszer Géza és Nagy Imre festőművész azt a csíksomlyói kiállítást,³ ami egyben a rég óhajtott csíki múzeum intézményi megalapítását is jelentette. A fő cél ekkor a múzeum létrehozása volt, ezen belül a még létező materiális és szellemi örökség összegyűjtése, rendezése, felmutatása, valamint a hagyományok megújítása. Később, az 1954-ben, mindezt úgy magyarázták, hogy az 1930-as kiállítás korántsem tükrözte a csíki népművészetet, hanem a „nacionalista propagandának volt eszköze”.⁴

A szervezők 1930-ban nem csak az összegyűjtött tárgyakat mutatták be, hanem a tárgyak megalkotásának folyamatát is prezentálták, ugyanis népi mesterek (szövőasszony, fazekas, faragómester) a számukra biztosított termekben állították elő termékeiket.⁵ A tárgyak elrendezése, létrehozásuk bemutatása *in situ* valósult meg,⁶ vagyis a tárgyak eredeti kontextusát próbálták meg kialakítani a csíksomlyói helyszínen, azt sugallva, hogy amit bemutattak, az nagyon közel áll ahhoz, ami valójában létezett. A mesteremberek (Kristó János, Vass Áron, szövőasszonyok) jelenléte erősítette azt az érzést, hogy a kiállított tárgyakhoz hasonlókat az ügyeskező székelyek még elő tudnak állítani (szőni, korongozni, faragni tudnak), és ezzel az akkori szöttek-forradalom ideológiájába illeszkedett bele a kiállítási reprezentáció. Elmondható, hogy a kiállítás tárgyainak autentikusságát bizonyította az, hogy az élő hagyomány keretében mutatták be őket.

3 Az 1930-as pünkösdi *Csíksomlyói Néprajzi és Egyházművészeti Kiállítás*. A felsorolt három személyn kívül még számos közreműködő segítette e fontos kiállítás létrejöttét.

4 A „Csíki muzeum”. *Előre*. 1954. aug. 13. 2.

5 „E kiállításnak sajátos vonása volt, hogy a holt tárgyak mellett, több esetben, egy-egy hozzáértő ember bemutatta a készülő munka menetét is. Így az egyik szobában falusi asszonyok saját szövőszékeiken szöttek, a másik szobában egy dánfalvi fazekas edényeket korongolt és festett, majd az udvaron épített katlanban ezeket ki is égette, a kész edényeket pedig a rendezőség helyben el is adta a látogatóknak. Külön teremben mintázta állatszobrocskáit a még ma is élő makfalvi népművész, Vass Áron, ugyanakkor egy másik helyiségben a csíkkozmasi Kristó János faragó mutatta be kész munkáit és munkamódszerét.” (Vámszer 1976: 41.)

6 A múzeumi kiállításokon *in situ* és *in context* bemutatást különböztet meg egymástól Barbara Kirschenblatt-Gimblett (1998: 19–23).

A létrehozott intézmény a csíki székelly múlt értékességének, nemzeti fontosságának narratíváját volt hívatott erősíteni. A létrehozók megpróbálták szembe menni a saját székelly tárgyi világtól (viselet, textíliák, házak, berendezések) való elidegenedéssel. Belátták azt, hogy a viseletből való kivetkőzés azt eredményezte, hogy ezek a viseletdarabok (és a tárgyi világ egyéb elemei) idegenné váltak a közösség számára. Ezt az idegenséget próbálták feloldani, azzal az elgondolással, hogy ha a közösség ismeri a saját múltját, eredményesen ellen tud állni az akkori/mindenkori idegen hatalmaknak. Az elidegenedettségéből ki kell jönni, ha szembe akarunk szállni a minket bekebelezni, felszámolni, beolvasztani akaró idegennel (városi kultúrával, román többségi hatalommal, kozmopolita világgal). A csíki múzeum és a hozzá hasonló kulturális entitások megteremtése egyfajta hátránykompenzációt is jelentett. Az idegennel ugyanis nem csak szembe szállni kell, hanem fel is kell zárkózni az általa mégiscsak képviselt haladáshoz.

A Csíki Székelly Múzeum története – akárcsak más, lokális múzeumoké – az autentikusság változásának vagy változatainak története. Kezdetben, 1930-ban, leginkább az autentikusság visszaszerzéséért küzdöttek az intézmény alapítói. Domokos Pál Péterék szöttezmozgalmi és múzeumalapítási ténykedései a kulturális involúció körébe tartoznak, vagyis eltűnőben levő autentikus kulturális elemeket vettek újra használatba. Az ötvenes években azért folyt a küzdelem, hogy az ideológia szorításában egy kevéske autentikusságot felcsillantsanak, még ha bújtatva is. A hetvenes-nyolcvanas években a még létező népi autentikus tárgyakat igyekeztek begyűjteni és be/felmutatni, amíg csak lehetséges volt. A nyolcvanas évek végén már az erőszakos ideológiai nyomás visszatértével kényszerítve voltak a múzeumi szakemberek, hogy egy teljesen hamis autenticitást vigyenek színre. Ekkor már nem sok esélye maradt a valóban autentikus tárgyi világ prezentálásának. Az 1989-es változás után már egyre inkább abban kellett és kell válogatni, hogy milyen módon rendezzünk egy autentikus kiállítást, milyen eszközökkel érjük el azt, hogy a látogatók eredetinek érezzék a kiállításokban megjelenő objektumokat. Az új muzeológia változást hozott abban is, hogy miképpen szemléljék, a szakemberek a tárgyakat, és miképpen tekintenek rá a bevetődő turisták, akik ki tudja milyen autentikus élményt szeretnének szerezni. És valóban: most már leginkább az élményszerűsége van a hangsúly. A fake-ek világában már nehéz kiválasztani, ami autentikus, de lehet, hogy nincs is már szükség egy olyanfajta eredetiségre, mint régen. Hiszen a másolatok is közvetíteni tudják azokat a jegyeket, amelyek a látogató szemében az autentikusságot hordozzák.

A csíki múzeumnak nem volt székelly/épülete, és egészen 1950-ig kellett várni, hogy egy 70 négyzetméteres területet kapjon a Dávid-féle házban, az akkori Kossuth – ma Gál Sándor – utcában. 1946-tól kezdve, de főleg az ötvenes években, Kovács Dénes képzőművész, muzeológus volt az, aki összegyűjtötte a porosodó gyűjtemény darabjait, felleltározta, és hozzáfogott a gyűjtésnek is. Mivelhogy a rendelkezésre álló kiállítótér elég szűkös volt, és a korszak ideológiai nyomása túl erős,⁷ csak kis-méretű kiállításokban lehetett akkoriban gondolkodni.

7 „A korszerű múzeum az osztályharcot, az elnyomott népek harcát a szabadságért tükrözi. [...] A múzeumi kiállítási anyag harci eszköz, még pedig nagy hatású harci eszköz, a kultúrforradalmat vívó, szocializmust építő nép kezében.” (Szabó szerk. 2000: 28.)

Hús év telt el 1930-tól tehát, amíg a kallódó gyűjtemény egy elfogadható épületbe kerülhetett. Öt év múlva a növekvő gyűjteménynek ez a hely szűknek bizonyult, ezért átköltöztették a Zakariás-féle házba, a szomszédba.⁸ És még 15 évnek kellett eltelnie, hogy 1970-ben a Mikó-várba, immár végleges, mai helyére kerüljön a sok mindent megért gyűjtemény.⁹ Végül 1990-ben, a rendszerváltással kezdődött el az intézmény számára is egy szabadabb, ideológia-mentesebb időszak.

Rengeteg küzdelembe került, hogy a csíki múzeum felálljon és a múzeumi munka normális keretek között elkezdődjön. Minden nehézség ellenére a gyűjtő-konzerváló-kutató-kiállító tevékenység a zavaros, költözködős időszakokban is rendületlenül folyt.

Eredetileg a Csíki Székely Múzeumot azért hozták létre, hogy Csíkszéknek legyen egy olyan intézménye, ahol a helyi (csíkszéki) múlt lenyomatait összegyűjtik és a közönségnek bemutatják.¹⁰ Azonban az 1930-as megalapítás időszakában nem történt egyéb, mint az összegyűjtött tárgyakat bemutatták a közönségnek, és az 1940-es évek közepéig tartó időszakban pedig az alkalmi látogatóknak néha kinyitották azt a helyiséget, ahol éppen tárolták a tárgyakat. Azt lehet mondani, hogy történt egy gyűjtés 1929–30-ban, aminek az anyagából rendeztek egy kiállítást, és ezután, sajnos, a kezdeti lelkesedés lángja elaludt.¹¹ 1930 pünkösdjé után a múzeumi gyűjtemény inkább lerakatként, mint kirakatként szolgált.

Kovács Dénes 1946-tól kezdődően egyedül támasztotta fel az intézményt haló poraiból. 1950-ben és 1951-ben ő volt a múzeum igazgatójaként az egyetlen alkalmazott (Szabó szerk. 2000: 10). (1952-ben egy takarítónővel gyarapodott az alkalmazotti létszám, majd később muzeológust is alkalmaztak.) A rajoni múzeumban a nyomasztó ideológiai útmutatások idején is folytak a gyűjtések, kiállítások, feltárások. Az osztályharcos kiállításokon is megjelentek néha a népművészeti és az egyházművészeti tárgye gyűjtések, természetesen megfelelő magyarázatokkal kellett őket ellátni.¹² A múzeum, ahogy más kulturális intézmények is, alárendelődött az osztályharcos ideológiának. A székely jellegű örökség csak úgy kaphatott teret – különösen a kiállításokon – ha alárendelték a mindent uraló Eszmének és a pártnak.

8 A Dávid-féle ház az egykori Kossuth u. 5. szám alatt, míg a Zakariás-féle a Kossuth u. 8. szám alatt van. A két ház nagyjából egymással szemben helyezkedik el.

9 1950-től 1970-ig három igazgatója volt az intézménynek: Kovács Dénes, Nagy Géza és János Pál.

10 Herrmann Antal szerint azért is szükséges Csíkban egy múzeumi intézmény létrehozása, mert Csíkban élnek a népelet „legősibb sajátságai” és itt vannak a természet legérdekesebb jelenségei (Herrmann 1902).

11 „A későbbiekben a római-katolikus gimnázium különböző termében, s a padlásán hányódott a gyűjtemény, s szünetelt a múzeumi tevékenység” (Szabó szerk. 2000: 10).

„Az összegyűjtött értékeket leraktározták Őumuleun (Csíksomlyón) s ezzel át is lettek volna adva az örök feledésnek, ha néha-néha ki nem vitte volna oda a közénk vetődő idegent pár lelkes ügybarát, kinek még ma is fáj ez a tiszavirágyszerű fellángolás.” (Apróságok. *Csíki Lapok*. 1937. okt. 17. 1.)

12 „[Kovács Dénes] felveti az egyházi művészet kérdését. Maradhatnak-e a kiállított egyházi tárgyak, vagy nem? / Értékes, be kell mutatni, de másképpen kell megoldani. Szükséges magyarázó felirat, valamint berendezés. A hűbériség kiegészítő részeként kell bemutatni, hisz az egyház is kizsákmányoló volt/ Dragomán Pál szerint a marxi-lenini szemlélet helyes felhasználásával be kell mutatni. A hangsúlyt az egyházi kizsákmányolásra kell helyezni. Véleménye szerint éppen nagy művészi értéke miatt kell elsősorban kiállítani, csak más környezetben.” Jegyzőkönyv 1959-ből (közli Szabó szerk. 2000: 27).

1959-ben Kovács Dénest letartóztatták. 1963-ig Nagy Géza tanár volt a következő igazgató, majd János Pál következett az intézményvezetők sorában.

1970-ben a csíki múzeum átköltözött a Mikó-várba, ami ma is a székhelye az intézménynek. A hetvenes években, egészen a nyolcvanas évek közepéig, normalizálódott a helyzet a múzeum szempontjából is. A gyűjtemények gyarapodtak, és a jelentősen nagyobb kiállítófelületeken már többféle kiállítást is tudtak rendezni a múzeum alkalmazottjai. 1973-ban létrehozták/felépítették a Nagy Imre Galériát Csíkzsögödben, így új, képzőművészeti kiállítóterrel bővült az intézmény. A nyolcvanas évek közepe után azonban újra a megszorítások és az ideológiai-politikai nyomás uralkodtak el az intézmény irányába.

A Mikó-várba való átköltözés mellett, hogy szükséges volt az addigi kínos helyhiány miatt, óriási *kommunikációs értékkel* bírt és bír manapság is. Egyrészt a közösség tudatában egy helyre került az, ami amúgy együvé tartozik: a vár (palota), mint a múzeumépület egyik őstípusa,¹³ a csíki örökség része, helyet adott a csíki múzeumnak. A vár lett a múzeum szentélye. Másrészt, az épület nagyszerűsége, észrevehetősége, ismertsége a gyűjtemény „komolyságát” is kiemeli. A Mikó-vár egyszerre szimbolizálja a későreneszánszot, Csíkszeredát, a Csíki Székely Múzeumot, a hozzá kötődő turizmust, de rajta van logóként a *Ciuc (Csíki)* sör palackjának címkéjén is (valamint a sörösdobozán is, persze). A Mikó-vár már egy márka, legalábbis a márkának egy része. Helyi brand, de ismert egész Erdélyben és Magyarországon is sok helyen.

1990 után a csíki múzeum életében jelentős változások történtek, és megindult a fejlődés abba az irányba, hogy az intézmény valóban a csíkszéki kulturális örökség kezelőjévé váljon. 1990 elején Szabó Andrászt választották meg igazgatónak. Az új vezetés biztosította a teljes szabadságot a kutatómunka, a kül- és belföldi intézményi kapcsolatok és a kiállításszervezés területén. 1992-ben hazakerült az 1985-ben megtalált és restaurálásra Bukarestbe szállított csíksomlyói ferences könyvlelet.

1995-ben az intézmény végre hivatalosan is felvehette a *Csíki Székely Múzeum* nevet (a Hargita Megyei Múzeumi Komplexumot megelőző évben, 1994-ben bontották le önálló települési múzeumi egységekre) (Szabó szerk. 2000: 87–88). Ezzel jelezték azt, hogy visszatérnek a múzeum eredeti nevéhez és küldetéséhez.

2003-tól, Gyarmati Zsolt igazgatósága alatt látott napvilágot a *Csíki Székely Múzeum Évkönyve* (2004–2019), korszerűsítették a raktárakat (2010–2017), sor került a Mikó-vár teljes felújítására (2011–2013), évente több rendezvény várta a látogatókat (*Múzeumi esték, Múzeumok éjszakája*, gyermektáborok, filmvetítések stb.), illetve nem utolsó sorban több új, állandó (*A Mikó-vár története* 2012-től, *Csíki idők járása* 2014-től, *Útkeresztvezésben* 2018-tól stb.) és számtalan kisebb-nagyobb időszakos kiállítás (*Munkácsy, Tatárjárás, Csontváry, Elitalakulat* stb.) várja a nagyközönséget. A nagy, Magyarországról hozott kiállítások nem kötődtek ugyan a múzeum helyi jelleget szolgáló céljához, de a magyarságtudat-diskurzust erősítették.

13 „A múzeumépület őstípusai: a templom és a palota” (Kárpáti 2013: 25).

A 2010-es évektől kezdődően a Csíki Székely Múzeum kiállításában egyre hangsúlyosabban jelennek meg a multimédiás megoldások. A televízió, az érintőképernyők, a kiállításban kiemelt helyeken megjelenő filmek, akusztikus megoldások jó kiegészítői a tárlatoknak. Elsősorban a kiállított tárgyakról mondanak el információkat és szemléltetnek, de segítségükkel egy-egy történet részévé is lehet tenni a kiállítottakat. És a történet fontos: önmagukban a tárgyak esetleg semmitmondóak lehetnek az átlagnak, de ha egy történet burkolja be őket, érdekességük meghatározódik.

A továbbiakban a Csíki Székely Múzeum azon – jelenleg is meglevő – állandó kiállításai közül hárommal szeretnék kiemelten foglalkozni, amelyek a helyi kulturális örökséghez és annak múzeumi hasznosításához kapcsolódnak valamilyen szinten. Ezek a néprajzi (*Csíki idők járása*, 2014), a vártörténeti (*A Mikó-vár története*, 2012), és a várostörténeti (*Útkereszteződésben*, 2018) kiállítások.

Az előbb felsorolt három kiállításban közös az, hogy mindegyik hangsúlyosan a múzeumban őrzött csíki örökségállomány tárgyaiból épül fel, sőt, helyenként az 1930-as kiállításra összegyűjtött tárgyak is megjelennek ezeken a tárlatokon. Kisebbségben mértékben mindhárom kiállítás használja az új muzeológia módszereit, eljárásait.

A néprajzi kiállítás, a *Csíki idők járása*,¹⁴ négy teremben jeleníti meg a 19. század végének, 20. század elejének csíkszéki paraszti világát. A bemutató az első teremben a havasi eszténa világával és annak jellegzetes tárgyaival kezdődik (kintről-fentről indul a belépés a régi falusi milióba), majd a famegmunkáló férfi mesterségek, az ács, az asztalos, és a kerekes műhelyét láthatjuk a második teremben. (A famegmunkálást érzékeltetendő, fűrészelés és kopácsolás hangja hallatszik a teremben.) Ezt követően egy kocsiszínbén a gazdasági élet tárgyai ismerhetők meg (a harmadik teremben). Legvégül, a lakásbelső kibontott életterébe, csíki székely enteriőrbe érkezve, a női háziiparra jellemző eszközök láthatók három generáció képviselőin keresztül bemutatva. A kiállítás döntő részben a múzeum néprajzi gyűjteményének legrégebbi darabjaira támaszkodik. A tárgyak saját kontextusukba lettek helyezve, egyazon életterbe, ezért a látogató egyfajta hiteles képet nyer a valamikori paraszti életvilágról. Az eredeti használati/berendezési tárgyak és a beállítás módja együttesen biztosítja ezt a hitelességet. Természetesen, a kiállított tárgyak olvasatai egyénenként és hozzáállásként is eltérhetnek. Például a házbelső teremben, a fiatalasszony mellett álló etetőszék az átlagos látogatóból azt a reakciót válthatja ki, hogy: „Nahát, hogy már akkor is létezett etetőszék!”. A szakember (néprajzos, bútortörténész stb.) pedig azt gondolhatja/mondhatja, hogy ez a szék népi asztalos alkotása, és az ilyen székek kezdetben polgári minták alapján készülhettek el. A kiállított tárgyakra rá lehet keresni az érintőképernyőkön, itt megtalálhatók a pontos tárgynevezések és egyéb, fontos információk is. Az első teremben kisfilm mutatja be egy mai felcsíki eszténa életét, és ez még a teljesen laikus múzeumlátogatónak is segít abban, hogy képet tudjon alkotni egy esztenáról és az ott zajló életről.

14 A Csíki Székely Múzeum 2014-ben megnyílt állandó néprajzi kiállítása. Kurátorok: Kádár Kincső és Salló Szilárd.

A *Csíki idők járása* kiállítás erőssége az autentikussága. A mimetikus eljárások alkalmazása ebben az *in situ* megközelítésben erősíti az eredetiség érzetét. A kurátorok olyan tárgyakat válogattak ki, amelyek eredetisége nem megkérdőjelezhető, és úgy helyezték el, úgy állították be őket, hogy a kiállítás egészének olvasata az eredeti csíki paraszti életforma. Emellett felvállaltak egyféle folytonosságot az 1930-as *Csíksomlyói Néprajzi és Egyházművészeti Kiállítással*: a plakáton is az a székely enteriőr szerepel a székelyruháas Sprencz Gizivel,¹⁵ mint a valamikori, 1930-as múzeumalapító kiállítás műsorfüzetén.

A *Mikó-vár története*¹⁶ című kiállítás játékos-komoly bemutató-összefoglalója négy évszázad vártörténetének. A kiállított tárgyak egy része a vár területén történt ásatások révén került elő (a kútból és a latrinából). Érdekessége ennek a kiállításnak, hogy itt maga a vár, mint Csíkszék egyik emblematisz öröksége, valamint annak falai – és falainak változ(tat)ásai –, a kiállítás tárgyává váltak. A tűzhelyen és környékén (a konyhateremben) előforduló tárgyak (a néprajzi gyűjteményből valókg ugyancsak) hitelessé teszik a valamikori konyha berendezését, és az itt pörgő humoros kisfilm rásegíti a látogatót, hogy elhelyezze a látottakat az illető korszakban. A kutas teremben ugyancsak egy humoros kisfilm mutatja be, hogyan kerülhettek a nemrég megtalált tárgyak a kútba. A lovagteremben a kiállított fegyvereken kívül a várépület fejlődését, átalakulását érintőképernyős informálódási lehetőség, makettek, korabeli építészeti felmérések, 3D-s animáció segíti. Az itt elhelyezett nagysztal körüli székeken osztrák katonai egyenruhák és kalapok vannak elhelyezve, amiket magukra ölhetnek, felpróbálhatnak a látogatók.

A Mikó-vár történetét prezentáló kiállítás a tárgyakat *in context* megközelítésben mutatja be (a helyszín végett *in situ* is), vagyis olyan múzeumi kontextusba helyezi őket, amelyben szerepet kapnak a makettek, az építészeti felmérések, audiovizuális magyarázatok, a különböző idősíkokból származó tárgyegyüttesek. A kiállítás olyan látvány- és élményvilágot teremt, amelybe a látogatók „szívesen menekülnek” (Molnár 2018: 180). A kiállított tárgyak kontextualizáltsága, a vizualitás, a grafikai és látványelemek révén felértékelődik a múzeumlátogató szerepe, közreműködése. A klasszikus kiállításokhoz képest előrelépés ez egy újfajta megközelítés felé, a látogatók bevonása és részvételre való késztetése irányába.

A Csíki Székely Múzeum legújabb állandó kiállítása a várostörténeti kiállítás, *Útkereszteződésben* címmel.¹⁷ Ez a kiállítás öt év szakmai munka után a Mikó-vár hét termében valósult meg múzeumi és külsős szakemberek, a város régi polgárai és a kreatív ipar képviselőinek segítségével. A kiállítás címe, az Útkereszteződésben arra a helytörténetesek által ismert tényre utal, hogy a régi Csíkszereda, a jelenkori

15 Sprencz Gizella, régi csíkszeredai polgárcsalád leszármazottja.

16 A Csíki Székely Múzeum 2011-ben nyílt állandó történeti kiállítása. Kurátorok, kiállításrendezők: Kaján Imre, Kósa Béla, Darvas Lóránt és Kökösy Rozália.

17 A Csíki Székely Múzeum 2018-ban nyílt állandó várostörténeti kiállítása Csíkszeredáról. Szakmai koncepció, kiállításrendezés: Bicsok Zoltán, Botár István, Daczó Katalin, Darvas Lóránt, Demeter László, Demény Enikő, Gyarmati Zsolt, Jakab-Ladó Ágota, Juhász Ágota, Karda-Markaly Aranka, Kádár Kincső, Kósa Béla, Málnási Levente és Muckenhaupt Erzsébet.

város „magja” két útnak a kereszteződésében helyezkedett el, de egyúttal vásárváros is volt utak kereszteződésében.

Ebben a kiállításban az intézmény régi tárgyai mellett újabb, a helyi lakosságtól hirdetés révén begyűjtött, különösen 20. századi tárgyak, tárgyegyüttesek jelennek meg.

A kiállítás inkább *in context* jellegű, hiszen az autentikus tárgyakon kívül értelmező feliratok, installációk, tárgymásolatok, makettek, fotók, filmek is megjelennek, kitégítve ezzel a kontextust és az értelmezési lehetőségeket.

Az *Útkereszteződésben* című kiállítás elsősorban a lokalitásra helyezte a hangsúlyt és Csíkszereda, valamint Csíkszék lakosságát „jelölte meg” célközönségként,¹⁸ de később kiderült, hogy a kiállítást idegenek is szívesen látogatják valószínűleg a heterogenitása miatt. Miben is áll ez a heterogenitás? A természeti környezet bemutatásával kezdődik a kiállítás az első teremben, hogy aztán tovább haladva a második teremben a terület régészeti leleteinek bemutatása történjen meg, emellett a város 1558-as kiváltságlevelével és a székelység társadalmi struktúrájával ismerkedhet a látogató. A harmadik teremben láthatók a csíksomlyói egyházi élet emlékei, valamint a csíksomlyói oktatásról is tájékozódhatunk. A következő teremben a város vásáros jellegét igyekeztünk kidomborítani csíkdánfalvi kerámiával, régi tárgyakkal, amelyek a vásárokon is kaphatók voltak, vásáros utazóládával és kucskáló dobozzal, ahol a város valamikori vásárterét, a Kossuth utcát tekinthetjük meg korabeli fényképfigurákkal. A nagyobb falfelületeken látható egyrészt a város régi térképe a mai utcahálózatra applikálva, hogy láthatók legyenek a valamikori vásárhelyszínek, másrészt azoknak a tárgyaknak nevei is elolvashatók, amiket meg lehetett vásárolni egy nagyobb szeredai sokadalomban. Az ötödik teremben a vármegyeközpont Szereda kiépülése és a korszak standard vasútállomása szerepel a korabeli bútorzat másolatával, de itt látható a kalandos körülmények között megtalált és restaurált egykori vármegyecímer is, valamint Kállay főispán díszmagyarjának nemesmásolata. A boldog békeidők fejlődő-épülő városa látható a következő teremben a Fekete Sas patikával, mesterségekkel (hentes, cipész, sörfőző), fényképész műteremmel, kisfilmmel csizmát készítő mesterről, megterített nemesi étkezőasztallal és a város jelentős épületeit bemutató némafilmmel. A hetedik, vagyis az utolsó terem a 20. századé. Ez a terem talán a legheterogénebb. Rögtön az elején az első világháború relikviáit és fényképeit tekinthetjük meg: katonai kuffer, városfotók 1916-ból, IV. Károly látogatása a városban, román katonák által szétdúlt lakásbelső. A következő időszak ebben a teremben az 1920–1930-as éveké. Itt egy egész falrész mutatja be a város eme korszakának kulturális és közéleti személyiségeit. Azok a személyek szerepelnek itt, akiknek jelentős szerepük volt a szöttelesmozgalomban – osztováta forradalomban,¹⁹ valamint a Csíki Székely Múzeum megalapításában. A fotókon kívül tárgyak is jelzik a különböző fontos eseményeket: egy Kristó János

18 „Csíkszereda története elsősorban a csíkszeredaiakhoz szól, az ő lokális identitásuk erősítését szolgálja.” (Gyarmati Zsolt – vő. Péter 2018.)

19 Székelyföldi mozgalmak az 1920–30-as években a hagyomány megőrzéséért és továbbadásáért, megújításáért. Legismertebb alakjai Domokos Pál Péter, Vámszer Géza, Nagy Imre, Gál Ferenc, Sántha Julianna, Pál Gáborné Kammer Edit stb.

faragta gondolkodószerk a múzeumalapítást, a csíki festékes szőnyeg és Domokos Pál Péter, valamint Hirsch Hugóné Filep Judit²⁰ székelyruhája a szóttesmozgalmat. A síléc és a hokipulóver a csíki téli sportokat, a síelést meg a jégkorongot jelképezi, mindkettőnek a promoválásában nagy szerepe volt Vámszer Géának és Nagy Imre festőművésznek. A következő falrészeken kisfilm mutatja be az 1940-ben Csíkba bevonuló magyar sereget, és ugyanezen a teremrészeken jelzéseként megjelenik az egykori díszkapu felirata, ami a bevonulókat köszöntötte: *Isten hozott a csíki végeken!* A kicsi magyar világot követő falrészeken már a gazdaságban, társadalomban, városképben kiépülő kommunista hatalom jelenik meg, egy fenti pozícióból Nicolae Ceaușescu hatalmas portréfényképe tekint a látogatóra. A kukucskaló tárolókban a kommunista rendszer mindennapjainak tárgyai láthatók: üveghal, borotvahabos doboz, csokicsomagolás, párttagsági könyv, telefon stb. Rése az utolsó terem kiállításának egy hoki-sarok is, ahol az elnyert kupákat nézegetheti a látogató, és végig nézhet egy kisfilmet a csíki hoki aranykorszakából. (Különben a csíki hokiról kiállítás már a Kossuth utcai régi múzeumépületben is volt.)

A terem kijárat sarkánál a földön heverő vörös csillag látható, ami a forradalomig a városközponti Hősök sírjánál a szovjet obeliszk tetejét díszítette, most pedig múzeumi tárggyá „nemesült”. Mellette olvasható Ferenczes István költeménye, ami a román forradalom kitörésekor íródott. Itt zárul az *Útkeresztződésben* című várostörténeti kiállítás – habár, ha már az utalás megtörtént az 1989-es forradalomra, talán néhány tárgy fontos lett volna szemléltetni azt is bővebben.

Az utolsó teremben nagy a tárgy- és fotósűrűség, és ezt még a megnézhető riportfilmrészletek és meghallgatható témák fokozottabban nyomasztóvá teszik. Talán ez visszaadja a nyomasztó 20. század hangulatát.

Az *Útkeresztződésben* kiállítás esetében jól megfigyelhetők azok a múzeumi jellemzők, mint a heterogenitás, töredezettség, pluralitás, különféleség. Ez a kiállítás nagyon kevert műfajú, öszvér szerkezet. Keverednek benne a témák, szakirányok, módszerek, eljárások. Különböző gyűjtemények tárgyai vannak elhelyezve egyazon kontextusba, a szakmai megoldások is heterogének. A töredezettséget különféle eljárásokkal egészíti ki a muzeológus. A hiányt meg kell magyarázni, információval kell szolgálni helyette. Az *Útkeresztződésben* kiállításon nem minden korszakhoz vagy témához volt elegendő tárgy, így a hiányt töltik ki a fotómontázsok, a korabeli feljegyzések hallgatható változatai, némafilm a város középületeiről stb.

A Csíki Székely Múzeum 90 éves fejlődésében elmondható, hogy a kezdeti időszak a magyar nemzetből való kiszakítotttság miatt az autentikusnak számító értékek begyűjtésének jegyében telt. Ezután következett egy ideológiailag terhelt korszak, amikor a nyomás ellenére, a kötelezően statikus kiállításokba sikerült be-csempészni néha másfajta látásmódot is, és a gyűjtő-feltárá-megőrző munka, ha nehézségekbe ütközött is, de folyamatos maradt. A rendszerváltozás után már egy

20 Hirsch Hugó, híres csíkyszeredai orvos felesége, régi csíktaplocai család leszármazottja. A korszak divathölgye volt, ezért kérte meg Domokos Pál Péter, hogy hordjon székely ruhát, így példát mutattva másoknak is.

másfajta helyzetbe került(ek) a múzeum(ok). A lokalitás iránti elköteleződés mellett nyitni kellett a világ, a globalitás irányába. A nyitás sikeres volt, elég, ha a nagy, közönségsikernek számító importált kiállításokra gondolunk (*Múmiák, Tatárjárás, Jégkorszak, Elitalakulat, Munkácsy, Csontváry* vagy a legújabb, a *BarabásiLab*). De sikeres volt ezidáig az új módszerek, eljárások alkalmazása is a saját kiállítások rendezésében. A fentebb elemzett három kiállítás bizonyítja ezt.

Az utóbbi években változott a múzeumlátogatók összetétele. Egyre több román ajkú vendég keresi fel a Csíki Székely Múzeumot, nemcsak Erdélyből, hanem a Kárpátokon túlról is növekvő létszámban jönnek. Döntő többségük meg van elégedve a kiállításokkal, ami olvasható a vendégkönyvek bejegyzéseiben, de a személyes kontaktus során is jól érzékelhető. Ez arra kell, hogy sarkalljon a jövőben is, hogy a kiállítások mondanivalója érthető legyen számukra. Be kell látni, hogy a múzeum már nem csak a szűk lokalitásnak szól, hanem gondolni kell azokra is, akik esetleg egy teljesen más kultúrából érkeznek.

Szakirodalom

Frazon Zsófia

2013 Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig, szerk. Palkó Gábor. *Irodalomtörténet* 44/94. (2) 330–335.

Gyáni Gábor

2003 *Posztmodern kánon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Herrmann Antal

1902 Csikmegyei muzeum 1. *Csiki Lapok*. XIV. évf. 1. sz., jan. 1., 1–2.

Kárpáti Andrea

2013 Múzeumterek egykor, ma és a jövőben. In: Kárpáti Andrea – Vásárhelyi Tamás: *Kiállítási kommunikáció. Tudomány – kiállítás – kommunikáció*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 22–62.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara

1998 *Destination Culture. Tourism, Museums and Heritage*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London.

Molnár Beáta

2018 Variációk múzeumi autentikusságra három székelyföldi kiállítás kapcsán. *Erdélyi Múzeum* LXXX. (2) 174–185.

Péter Beáta

2018 Vásáros utak kereszteződésében (1.): hogyan jött létre a várostörténeti kiállítás? *Liget*. szept. 28. (Elérhetőség: <https://liget.ro/studio/vasaros-utak-kereszteződeseben-1-hogyan-jott-letre-a-varostorteneti-kiallitas>; letöltés ideje: 2022. nov. 2.)

Sloterdijk, Peter

2012 A múzeum – a megütközés iskolája. In: Palkó Gábor (szerk.): *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum – Ráció, Budapest, 19–20.

Szabó András (szerk.)

2000 *A LXX éves Csíki Székely Múzeum emlékkönyve*. Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda.

Vajda András

2016 Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 21–58.

Vámszer Géza

1976 Néprajzi vonatkozású mozgalmak Csíkban a két világháború közötti években. In: Kós Károly (szerk.): *Népismereti dolgozatok 1976*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 41–46.

Vasáros Zsolt

2010 *Kiállító-tér. Múzeumi tárlatok kézikönyve*. (Múzeumi iránytű, 7.) Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

Muzeu, tradiție și patrimoniu în Ciuc

Patrimoniul este tot ceea ce nu mai este utilizat în viața de zi cu zi, însă încă este important pentru comunitate, chiar și pentru națiune, deci trebuie salvat, protejat, prezentat publicului. Chiar și muzeul reprezintă o parte al marelui discurs fluvial al culturii, în continuă reinnoire, dar păstrând tradițiile. Muzeul nu numai că trebuie să creeze și să susțină trecutul, ci totodată trebuie să o amplaseze în interpretări și interacțiuni tot mai noi și mai noi. Interpretarea trecutului diferă de la o perioadă de timp la alta. Muzeul Secuiesc al Ciucului, ca protejator și prezentator al patrimoniului ciucan trebuie să fie capabil să prezinte și să reprezinte atât tineretului, cât și generațiilor mai în vârstă, atât localnicilor, cât și vizitatorilor străini locului, tot ceea ce este în proximitate, ceea ce este propriu și specific, dar și ceea ce este străin sau a devenit străin cu trecerea timpului.

Museum, Tradition and Heritage in Ciuc

Heritage is what is no longer used in everyday life, but is still important to the community, even to the nation, and must be saved, preserved and presented to the public. The museum is also part of the great discourse of a culture that is always renewing itself, but also preserving its traditions. The past must not only be produced and kept alive by the museum, but also put into renewed interpretations and interactions. Interpretations of the past differ from one period to another. The Szekler Museum of Ciuc, as the custodian and presenter of the heritage of the region, must be able to present and represent to its visitors, young or old, local or foreign, what is close and what is its own, but also what has become foreign or alien with the passing of time..

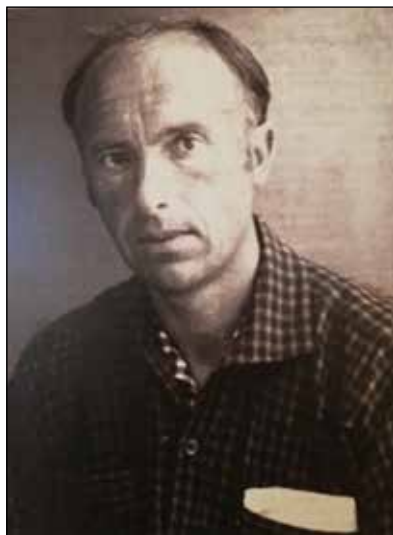
Képek

1. Domokos Pál Péter fényképe az *Útkeresztveződésben* című kiállításról

2. Vámszer Géza fényképe az *Útkeresztveződésben* című kiállításról

3. Nagy Imre festőművész fényképe az *Útkeresztveződésben* című kiállításról

4. Az 1930-as kiállítás helyszíne, a csíksomlyói Pretórium (Stabiliment)
(Andory Aladics Zoltán felvétele, 1930; Csíki Székely Múzeum tulajdona)

5. Az 1930-as kiállítás első terme. Fotó a kiállítás műsorfüzetéből
(Csíki Székely Múzeum, lelt. sz. 2047)

6. Kristó János faragó mester 1933-ban (Vámszer Géza felvétele; KJNT Fotóarchívuma, jelzet: KJNT_11729)

7. Kristó János munkái az 1930-as kiállításon. A kiállítás műsorfüzete (Ismeretlen felvétele; Csíki Székely Múzeum, lelt. sz. 2047.)

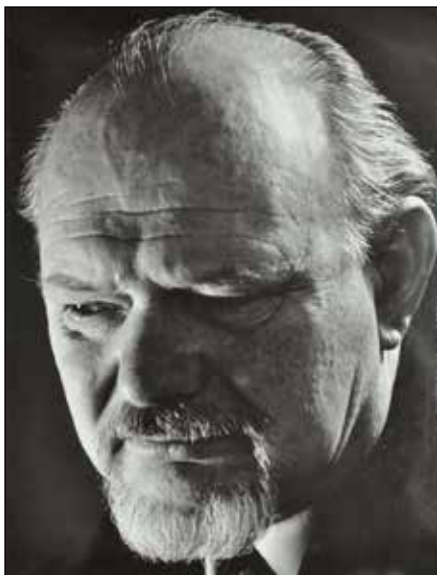
8. Kristó János munkái a Nagy Imre Galériában (saját felvétel, 2021)

9. Az 1930-as pünkösdi *Csíksomlyói Néprajzi és Egyházművészeti Kiállítás* műsorfüzete (Csíki Székely Múzeum, lelt. sz. 2047)

10. A *Csíki Idők Járása* című állandó néprajzi kiállítás plakátja (saját felvétel; Csíki Székely Múzeum)

11. Kovács Dénes, a Csíki Rajoni Múzeum igazgatója az 1950-es években, képzőművész, néprajzi gyűjtő, régész (ismeretlen felvétele; Csíki Székely Múzeum)

12. A *Csíki Idők Járása* című állandó néprajzi kiállítás második terme, a férfimesterségek (saját felvétel)

13. Az *Útkeresztelésben* című kiállítás negyedik terme, a vásáros terem (saját felvétel)

14. Az *Útkeresztelésben* című kiállítás harmadik terme, a csíksomlyói egyházi élet (saját felvétel)

15. A *Mikó-vár története* című kiállítás kutas terme és kiállított tárgyak (saját felvétel)

16. Az *Útkereszteződésben* című kiállítás hetedik terme, balról a kommunista korszak, jobbról az 1920–30-as évek (saját felvétel)

17. Az *Útkereszteződésben* című kiállítás hetedik terme. Csíki értelmiségiek az 1920-30-as években, Kristó János gondolkodószéke és Domokos Pál Péter, valamint Filep Judit székelyruhája (saját felvétel)

18. A vár konyhája a *Mikó-vár története* című kiállításon (saját felvétel)

19. Diákok a lovagteremben a *Mikó-vár története* című kiállításon (saját felvétel)